

Ε'. Ἡ χρεωκοπία τῆς ἐπιστήμης.

10. «Ἡ ἐπιστήμη λοιπὸν ἐχρεωκόπησε». Ἐχρεωκόπησεν ὄχι μόνον εἰς τὴν ἀποστολὴν τῆς νὰ γίνῃ καθηγεμὼν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἠθικὴν τελείωσιν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν—ὁ πόλεμος ἔδειξε τραγικώτατα ὅλην τὴν ἠθικὴν καὶ ἀνθρωπιστικὴν γυμνάσθησιν τῆς ψυχῆς τῶν πολιτισμένων λαῶν, τῶν φορέων τῆς ἐπιστημονικῆς ζωῆς. Ἐχρεωκόπησεν ἀκόμη καὶ ὡς διδύσκαλος τῆς ἀπολύτου, ἀντικειμενικῆς ἀληθείας—ὁ πραγματισμός, γενικεύων ἀπλῶς ὅσα εἰς τὰς ἐπὶ μέρους ἐπιστήμας εἶχαν διδαχθῆ, ἀρνεῖται τὴν ὑπαρξίν κἀν ἀπολύτως ἀντικειμενικῆς ἀληθείας. Ἀπὸ τοῦ πολέμου ἰδίως, διαπιστώνεται μία προϊούσα ὑποτίμησις καὶ τῆς γνωστικῆς ἀξίας τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν νοησιοκρατικῶν μεθόδων. Ἀπὸ τὴν μονοκρατορικὴν θέσιν τῆς, ὡς ἡ μοναδικῆ ἀσφαλῆς πρὸς τὴν γνῶσιν ὁδός, ἔβη τὴν ἀνεββασέν ὁ θετικισμὸς τοῦ 19. αἰῶνος, ἐξετοπίσθη πρὸ πολλοῦ καὶ εἰς τὴν συνείδησιν πλέον τῶν πολλῶν, ὄχι μόνων τῶν φιλοσόφων. Ἐγένετο ἤδη προφανές, ὅτι καὶ ἄλλοι δρόμοι, πλὴν τοῦ τῆς ἐμπειρίας, ὀδηγοῦν, ὅπως ἀνεπτυξ' ἀνωτέρω, πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας: ἡ φαντασία καὶ ἡ συνθετικὴ ἐποπτεία τοῦ καλλιτέχνου, ἡ διαισθητικὴ σύλληψις τῆς πραγματικότητος ἀπὸ τὸν ἱστορικὸν ἢ τὸν ἄνθρωπον τῆς πρακτικῆς ζωῆς, ἡ ἄμεσος ἐσωτερικὴ ἐμπειρία. Αὕτη ἡ θρησκευτικὴ ἀποκάλυψις ἔπαυσε πλέον νὰ θεωρῆται ἀπλῆ πρόληψις δεισιδαιμόνων καὶ περιορισμένων διανοητικῶς ὑπάρξεων. Σιγὰ σιγὰ μάλιστα ἤρχισαν αἱ μέθοδοι τῆς ἐμπειρίας καὶ τοῦ ὀρθολογισμοῦ νὰ τοποθετοῦνται ὀλονὲν χαμηλότερα εἰς τὴν ἱεραρχικὴν κλίμακα τῶν διαφόρων γνωστικῶν μέσων. Οἱ ἐπιστήμονες ἤρχισαν νὰ τονίζουσι ὀλονὲν ζωηρότερα τὰ μὴ συνειδητὰ ἢ μὴ ὁμολογούμενα ὡς τότε ἀλογικὰ στοιχεῖα τῶν μεθόδων των, ὁ καθένας ἐφιλοτιμεῖτο νὰ δείξῃ τοὺς συναισθηματικοὺς καὶ καλλιτεχνικοὺς παράγοντας τῆς ἐπιστημονικῆς του ἐργασίας· ἔτσι θὰ ἔφερα τὴν ἐπιστήμην του εἰς στενωτέραν ἐπαφὴν πρὸς τὴν ἄμεσον αἴσθησιν τῆς ζωῆς (Erlebnis) καὶ θὰ τῆς ἐξησφάλιζε μεγαλύτερον βαθμὸν συνθέσεως.

Ἡ ἀμετάφραστος εἰς ξένην γλῶσσαν λέξις Erlebnis ἐνεφανίζετο εἰς κάθ' ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν, ἀκόμη καὶ ἐκεῖ ὅπου δὲν τὴν ἐπερίμενες. Κάθ' ἐπιστήμων, σεβόμενος ἑαυτὸν καὶ τοὺς κανόνας τοῦ καθωσπρεπισμοῦ, εἶχε τὴν ὑποχρέωσιν τοῦλάχιστον δεκάκις νὰ τὴν ἐπαναλάβῃ εἰς κάθε κεφάλαιον τῶν συγγραμμάτων του. Ἔτσι ἐξησφάλιζε τὴν εἴσοδον εἰς τὸν κύκλον τῶν προνομιούχων πνευματικῶν ἡγετῶν τῆς ἐποχῆς καὶ τὰ χειροκροτήματα τῆς νεότητος, διὰ τὴν ὁποίαν τ' ἀνεξάντλητα καὶ ἀνεξέλεγκτα Erlebnis ἦσαν, ὡς μέσα πνευματικῆς ἀναδείξεως, πολὺ προτιμότερ' ἀπὸ τὴν ἐπιβολὴν μακροῦ, κοπιαστικῆς, πειθαρχημένης ἐργασίας⁽¹⁾.

1) Ὅπισω ἀπὸ παρομοίους χαρτοπύργους καὶ σαπουνόφουσκες κρύπτουν καὶ σήμερα εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ πολὺς κόσμος τῶν «διανοουμένων» μας τὴν ἀμάθειαν, τὴν ὀκνηρίαν του καὶ τὴν σύγχυσιν τῶν φρενῶν. Ἡ συνταγὴ εἶνε ἀπλῆ: ὀλίγη δόσις «ἀνησυχιῶν», «διαλεχτικῆς», «ἀριστερισμοῦ», «σχολείου ἐργασίας» (ἀν

11. Εἰς μερικοὺς μάλιστα κύκλους ἡ ἄρνησις τῆς ἐπιστήμης ὑπῆρξεν ἀκόμη ριζοσπαστικώτερα. Ἐνα κύμα μυστικοπαθείας καὶ θρησκευτικότητος παρατηρήθη (καὶ παρατηρεῖται καὶ σήμερον ἀκόμη) εἰς ὅλα, ὄχι μόνον τὰ κατώτερα κοινωνικὰ στρώματα ὅλων τῶν εὐρωπαϊκῶν ἔθνων. Τὸ κύρος τῆς Ἐκκλησίας τῆς χριστιανικῆς, μειωμένης καὶ παραμερισμένης κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῶν τοῦ 19. αἰῶνος ἰδίως εἰς τὰς πρωτεσταντικὰς χώρας, ἀυξάνει· ἐπιφανεῖς θεολόγοι τοῦ πρωτεσταντισμοῦ, ὅπως ὁ Troeltsch, ὁ Barth, ὁ Gogarten, ἀρχίζουν τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ ἱστορισμοῦ, ὁ ὁποῖος ἠπεύλει, καὶ ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς θεολογίας, νὰ καταπνίξῃ τὰ ὑπερφυσικά, τὰ ἐξ ἀποκαλύψεως ἀγαθὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ καθολικὴ μάλιστα Ἐκκλησία κατορθώνει, μὲ τὴν ἰσχυρὰν, τὴν ἀδιάσειστον ὀργάνωσίν της νὰ κερδίξῃ διαρκῶς ἔδαφος εἰς τὰς συνειδήσεις καὶ τῶν ἑτεροδόξων καὶ τῶν θρησκευτικῶς ἀδιαφόρων, ἀκόμη καὶ μετὰ τῶν ἀνωτέρων ἀντιπροσώπων τῆς ἐποχῆς μας, λογοτεχνῶν, φιλοσόφων, ἱστορικῶν, πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν κλπ. Εἰς ἐποχὴν σάλου καὶ κλονισμοῦ προσφέρει τὴν σταθερὰν γραμμὴν τῆς οἰωνοβίου τῆς παραδόσεως, ἐνῶ μὲ τὴν ἐλαστικότητά καὶ τὴν ζωτικότητά, ποῦ παρουσιάζει, εὐρίσκει τρόπον νὰ ἐπιληφθῇ, ἀπὸ τὴν ἀποψίν της καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ καθολικοῦ ποιμνίου, ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν συγχρόνων προβλημάτων. Ἀπόδειξις ἢ ἐπιρροή της εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν τῶν καθολικῶν χωρῶν, ἀκόμη καὶ χωρῶν κατὰ πλειοψηφίαν πρωτεσταντικῶν, ὅπως ἡ Γερμανία, ὅπου κυβερνᾷ τὰ τελευταῖα χρόνια σχεδὸν χωρὶς διακοπὴν, καθολικὸς πάντοτε πρωθυπουργός, τὸ παγκόσμιον ἠθικόν της γόητρον, ἢ ἐπίσημος καὶ ἐνεργὸς συμμετοχὴ εἰς τὴν αὐστηρῶς ἐπιστημονικὴν κίνησιν τῆς ἐποχῆς μας, ἢ πολυσχιδῆς κοινωνικὴ της δρασίς, ἢ ἐπιτυχὴς ἀνάμειξις εἰς τὰ καθαρῶς ὕλικὰ προβλήματα τῆς σχέσεως ἐργατῶν καὶ ἐργοδοτῶν τὰ πολυίριθμι καὶ πολυμελῆ καθολικὰ ἐργατικὰ σωματεῖα ἐργάζονται μετὰ ζήλου καὶ ἐπιτυχίης πρὸς βελτίωσιν τῆς θέσεως τῶν ἐργατῶν, ἐνῶ ἀφ' ἑτέρου ἀποκρούουσιν τὴν μαρξικὴν κοσμοθεωρίαν καὶ τὴν ταξικὴν πολιτικὴν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου.

Παραλλήλως πρὸς τὴν ἀναζωογόνησιν ταύτην τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἢ ὅποια συντελεῖται εἰς βίβρος πάντοτε τοῦ ἐπιστημονισμοῦ τοῦ 19. αἰῶνος, παρατηρεῖται καὶ ἀναδημιουργία παντοίων ἄλλων μυστικοπαθῶν κινήσεων. Βουδδισμός, θεοσοφία, ἀστρολογία, πνευματισμός, ἀπόκρυφοι ἐπιστήμαι, μυστηριακαὶ ὀργανώσεις, αἰρέσεις μυστικιστικαὶ μὲ αὐστηρῶς ἐσωτερικὸν χαρακτῆρα, σύλλογοι χιλιαστῶν, θρησκοληψία καὶ θανατοποιεῖαι, ὄραμισμοὶ καὶ μεσσιανικαὶ πεποιθήσεις, ὅλ' αὐτὰ τὰ συμπτώματα τῆς παρακμῆς καὶ τοῦ καμιάτου μιᾶς κοινωνίας ἄρρωστης καὶ σαθρᾶς ἐσωτε-

εῖσαι ἐκταδεύτ κ' ἰς καὶ δὲν σου ἀρέσαι ἢ ἐργασία) καὶ μεγάλη δόσις ἀρρηξίμοῦ καὶ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν ἕνα τέλειον φηγοῦρὶν «συγχρονισμένου» ἢ καὶ «πρωτοπόρου» ἀναμορφωτοῦ τῆς Ρωμοσύνης. Μόνον ποῦ εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπῆρχαν καὶ ἠκούοντο ἀπὸ πολλοῦ; καὶ ὅσα δὲν πτοοῦνται ἀπὸ τοιαῦτα κ'μβυλοκροτήματα.

ρικῶς, εἶναι ταυτοχρόνως συμπτώματα μιᾶς ἀποστροφῆς ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην, ἐναντίον τῆς ὁποίας διεξάγουν σιωπηρῶς ἢ καὶ φανερὰ ὀξυτάτην καὶ ὄχι ἀνευ ἀποτελεσμάτων κριτικὴν.

12. Καὶ ἡ κριτικὴ αὐτὴ δὲν σταματᾷ εἰς τὴν ἐπιστήμην μόνον· ἐπεκτείνεται καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ὑλικὰς συνθήκας τῆς ὑπάρξεως, ποῦ ἐδημιούργησεν ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς τοῦ. Ἡ ρουσσώικη κραυγὴ τῆς ἐπιστροφῆς πρὸς τὴν φύσιν εὐρίσκει ἀπήχησιν εἰς πολλῶν, ἰδιαιτέρως τῶν νέων τὰς ψυχὰς, καὶ ἡ κριτικὴ τῆς νοησιοκρατίας, καὶ τοῦ πνεύματος τῆς τεχνικῆς ὑπὸ τοῦ Nietzsche μόλις μετὰ τὸν πόλεμον ἤρχισεν εὐρύτατα νὰ καρποφορῇ. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἰδίως τὸ λεγόμενον «κίνημα τῶν νέων» (Jugendbewegung) ἦτο ἓνα εἶδος εἰρηνικῆς ἐπαναστάσεως ἐναντίον τῆς μηχανοκρατίας καὶ τῆς συμβατικότητος τοῦ πολιτισμοῦ μας, ἐναντίον τῆς ὑποδουλώσεως τοῦ ἀνθρώπου, τῆς ἠθικῆς προσωπικότητος, τῆς ψυχῆς ὑπὸ τὴν ὑλικὴν δεσποτείαν ἐκείνων ἀκριβῶς τῶν ὀργάνων, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος ἤλπισε νὰ ὑποτάξῃ τὴν φύσιν. Ἀπὸ τὴν νευρικὴν καθημερινὴν βιοπάλην, ποῦ δὲν ἀφήνει εἰς τὸν ἄνθρωπον καιρὸν πρὸς περισυλλογὴν, πρὸς σκέψιν, πρὸς ἐσωτερικότητα, πρὸς καλαισθητικὴν ἀπόλαυσιν τῆς ὑπάρξεώς του—διότι ὅσον συντομεύοιμεν τὰς ἀποστάσεις, τόσον βιαστικώτερά, ἀσθμαίνοντες καὶ ταραγμένοι, ζῶμεν τὴν ζωὴν μας,—ἐστράφη ἡ νεότης πρὸς τὴν ἀπλότητα τῆς κατὰ φύσιν ζωῆς, πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ φῶς, πρὸς τὴν ὑλικὴν καὶ πρὸ παντὸς τὴν ψυχικὴν αὐτάρκειαν τῆς προσωπικότητος.

Ἐκεῖ ταυτοχρόνως ἐζήτησε ν' ἀνασυνδέσῃ τοὺς δεσμοὺς τῆς κοινότητος, τῆς ἀμοιβαίας στοργῆς καὶ τῆς κοινῆς κατευθύνσεως, ποῦ ἔχει συντρίψει ὁ τεχνικὸς μας πολιτισμὸς. Διότι καὶ τοῦτο παρατηρήθη· ὅσον αὐξάνει ὁ πληθυσμὸς εἰς τὰς πόλεις, ὅσον τελειοποιοῦνται οἱ θεσμοί, ποῦ κανονίζουν τὰς σχέσεις τῶν ἀτόμων, ὅσον σιενωτέρα γίνεται ἡ ἀμοιβαία των ἐξάρτησις, τόσον περισσότερον ἀποξενώνονται μεταξύ των, τόσον μεγαλύτερα εἶναι ἡ ἀληθινὴ των ἀπομόνωσις. Εἰς τὴν ἀνθρωποθάλασσαν τῶν μεγαλουπόλεων ὁ ἄνθρωπος ἔχει μεταβληθῆ εἰς ἄτομον, ἀβοήθητον καὶ παντέρημον, μὲ τὴν μοναξιὰν καὶ τὴν ἀδιαφορίαν γύρω του, ἓνας ἀριθμὸς—ἄψυχος καὶ ξηρός—χωρὶς νὰ εἶναι προσωπικότης. Διότι ἡ προσωπικότης προϋποθέτει αὐτάρκειαν καὶ πλοῦτον ἐσωτερικὸν καὶ ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τὴν τυραννίαν τῆς μηχανοποιήσεως τῶν πάντων καὶ τῆς μαζικῆς, τῆς ἀγελαίας συμβιώσεως—ἀποτελέσματα ὅλα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς.

ΣΤ'. Παλαιὰ καὶ νέα ἐπιστήμη.

13. Ἐν τούτοις, ἂν ἓνα πλήθος ἀνθρώπων ἐζήτησε μακρὰν καὶ ἐν συνειδητῇ ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπιστήμην τὴν ἱκανοποίησιν τῶν βαθυτέρων του γνωστικῶν καὶ ἠθικῶν ἀναγκῶν, εἰς τὴν συνείδησιν πολλῶν ἐξηκολούθει ἀκόμη νὰ βασιλεύῃ, ἀνομολόγητα ἴσως, ἡ παλαιὰ θετικιστικὴ πίστις εἰς τὴν παντοδυναμίαν της καὶ εἰς τὴν εὐδαιμονιστικὴν τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἀπο-

στολήν. Καὶ κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, ἀφοῦ ἡ ἐπιστήμη ἐχρεωκόπησε ἢ μᾶλλον παρητήθη ὀριστικῶς ἀπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς ζωῆς, δὲν εἵχαμεν παρὰ τὴν ἀντικαταστήσωμεν μὲ μίαν ἄλλην, τὴν «νέα ἐπιστήμην», ἢ ὅποια θὰ ἠδύνατο νὰ πραγματοποιήσῃ, ὅ,τι ἐκείνη δὲν κατώρθωσε ἢ δὲν ἠθέλησε νὰ πραγματοποιήσῃ.

Ὅποια τις πρόκειται νὰ εἶναι ἡ «νέα» αὕτη ἐπιστήμη, δὲν εἶν' εὐκόλον νὰ συλλάβῃ κανεὶς μὲς' ἀπὸ τὰ συγκεχυμένα καὶ ἀρκετὰ ἀντιφατικὰ δημοσιεύματα τῶν προφητῶν τῆς. Ἀρνητικῶς μόνον θὰ ἠμπορούσαμεν νὰ καθορίσωμεν τὰς κυριωτέρας διαφορὰς τῆς ἀπὸ τὴν παλαιάν, τὴν χρεωκοπημένην ἐπιστήμην.

Ἡ «νέα» ἐπιστήμη δὲν θὰ ἔχῃ τὸν εἰδικευμένον χαρακτῆρα τῆς παλαιᾶς. Ἡ εἰδίκευσις ἐξεφύλισε τὸν ἐπιστήμονα εἰς ἀπλοῦν ἐργατὴν ἐργοστασίου, χωρὶς πρωτοβουλίαν, χωρὶς ἐνιαίαν, συνθετικὴν ἐποπτείαν τοῦ ὄλου, χωρὶς ἀληθινὴν μόρφωσιν τῆς προσωπικότητος. Τὸν ὑπεβίβασεν εἰς συλλογιστικὴν μηχανήν. Ἡ «νέα» ἐπιστήμη τοποθετεῖ καὶ πάλιν εἰς τὸ κέντρον τῶν ἐπιδιώξεών τῆς τὴν ἀνάδειξιν ἀληθινὰ μορφωμένων προσωπικοτήτων· καὶ τοῦτο δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ παρὰ μὲ σύνθεσιν καὶ ἐνότητα καὶ ἀρμονικὴν ἀνάπτυξιν τῆς διανοίας πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις.

Ἡ «νέα» ἐπιστήμη ἀποκρούει τὸν νοησιοκρατικὸν χαρακτῆρα τῆς παλαιᾶς. Γνώσις δὲν εἶναι καθαρῶς νοησιακὴ ὑπόθεσις· περιλαμβάνει καὶ τὴν φαντασίαν καὶ τὸ συναίσθημα καὶ τὴν πίστιν καὶ τὴν βουλευτικὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶναι συσσωρευσις ἢ καταλογράφησις γνώσεων εἰς οὐδὲν χρησίμων· εἶναι διὰ πλάσις τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς κοινότητος, ἐργαζομένη βέβαια καὶ μὲ τὸ λογικόν, περισσότερον ὅμως μὲ τὰς ἀλογικὰς δυνάμεις τῆς διαισθήσεως καὶ τῆς φαντασίας, καὶ ἔχουσα ὡς κριτήριον ὄχι τὰ ψυχρά, ἀντίθετα πρὸς τὴν ζωὴν, μονόπλευρα λογικὰ ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ τὴν πίστιν τῆς κοινότητος καὶ τὴν πρὸς θεῶσιν ἀποτελεσματικότητα. Μόνον τοιαύτη ἐπιστήμη εἶναι δυνατὸν νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν «ὀργανικὴν γνῶσιν», ἢ ὅποια δὲν νεκρώνει, ἀλλὰ ζωοποιεῖ.

Ἡ «νέα» ἐπιστήμη ἀποκρούει τὸν σχετικισμὸν τῆς παλαιᾶς. Στηρίζεται εἰς μίαν πίστιν πρὸς τὸ ἀπόλυτον, ἢ μᾶλλον ἔχει τὴν ἀποστολήν νὰ δημιουργήσῃ τὴν πίστιν ταύτην πρὸς τὰς ἀπολύτους ἀξίας καὶ νὰ τὴν ἐμβαθύνῃ. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν ἱστορισμὸν τῶν νοολογικῶν ἐπιστημῶν, ποῦ δὲν ἀναγνωρίζει ἀξίας ἔξω τόπου καὶ χρόνου, ἀξίας ἐπομένως μὴ σχετικᾶς, ἡ «νέα» πιστεύει, ὅτι ὑπάρχουν ἀξίαι ὑπεριστορικαὶ καὶ αἰώνιοι. Δὲν ὑπάρχουν ἀξίαι ἐξ ἀφαιρέσεως λογικῆς προεληθοῦσαι, ἀνεξάρτητοι τῶν ὀργανικῶν ὄντων· δὲν ὑπάρχουν τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ ἀληθές ἢ τὸ καλὸν καθ' ἑαυτά. Ὑπάρχει ὅμως ἓνα καὶ μόνον τέλειον καλόν, ἀληθές, ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὃ οὗτος ὀποτελεῖ ἰδαν μορφήν τῆς ζωηρικῆς φύσεως, ἓνα καὶ μόνον τέλειον καλόν, ἀληθές καὶ ἀγαθὸν τοῦ Γεομα-

καὶ, καθ' ὅσον ἀποτελεῖ ἰδίαν μορφήν τοῦ ἀνθρώπου (!). Ἐπομένως δὲν ὑπάρχουν καὶ πολλὰ κοσμοθεωρία, ἰσχύουσαι παντοῦ καὶ πάντοτε, ἰσότητοι καὶ ἀλληλομαχόμεναι, ἀλλ' ὑπάρχει διὰ κάθε ζωντανῆς ὀντότητας ἕνας καὶ μόνος ὁ ἰδιάζων εἰς αὐτὴν καὶ μόνην ὁρθὸς νόμος, συμμεταβαλλόμενος μὲ τὰς ὥρας τῆς ζωῆς του καὶ μὴ ἀνύμενος νὰ συλληφθῆ πλήρως εἰς ἐννοίας λογικὰς—ἐπομένως ἔχων ἀπόλυτον καὶ καθολικὴν ἰσχὺν δι' αὐτήν. Τοῦτο γὰρ τὸν νόμον ὀφείλει ἡ ἐπιστήμη νὰ συλλάβῃ καὶ νὰ συνειδητοποιήσῃ. Ἔτσι καὶ μόνον θὰ γίνῃ ἀληθινὸς διδάσκαλος τῆς ζωῆς καὶ φωτεινὸς ἡγεμὼν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ πεπερωμένα του.

14. Διότι ἡ «νέα» ἐπιστήμη ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν παλαιάν, δὲν εἶναι ἀπλή ὁρθοτική ἀπασχόλησις, ἀποσκοποῦσα νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ὄρεξιν τοῦ εἰδέναι καὶ μόνον. Τὸ δόγμα ἡ ἐπιστήμη διὰ τὴν ἐπιστήμην εἶναι πλάνη καὶ πλάνη ὀλέθριος, ποῦ ὠδήγησε τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὸν σημερινὸν σάλαν. Χάριν τῆς δράσεως, τῆς συνειδητῆς διαμορφώσεως τῆς ζωῆς καὶ τῆς μοίρας μας, ὄχι ὡς ἕνα διανοητικὸν sport, ὑπάρχει ἡ ἐπιστήμη. Καὶ τὰς ἀμέσους ἀνάγκας τῆς ζωῆς ἔχει τὴν ἀποστολήν νὰ ἱκανοποιήσῃ· ἄλλως δὲν ἔχει δικαίωμα ὑπάρξεως. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι συνθετικὴ καὶ ὄχι ἀναλυτικὴ, καθολικὴ καὶ ὄχι εἰδικευμένη, νὰ ἐργάζεται καὶ μὲ τὸ συναίσθημα καὶ μὲ τὴν φαντασίαν, ὄχι μόνον μὲ τὸ λογικόν, γὰρ πιστεύῃ εἰς τὸ ἀπόλυτον καὶ νὰ μὴ χάνεται εἰς τὸ χάος καὶ τὴν ἀβεβαιότητα τοῦ ἱστορισμοῦ. Μόνον ἐκεῖνος, ποῦ γνωρίζει μὲ τὸ συναίσθημα, εἶναι ἱκινὸς πρὸς δρᾶσιν. Πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ εἶδους αὐτοῦ νὰ βοηθήσῃ καὶ νὰ παιδαγωγήσῃ, πρὸς τὴν γνῶσιν χάριν τῆς δράσεως, πρὸς τὴν γνῶσιν χάριν τῆς ἀνωτέρας, τῆς ἐλλόγου (*sinnvoll*), τῆς μόνης ἀληθινῆς ζωῆς, αὐτὸς (καὶ ὄχι ἄλλος) πρέπει νὰ εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς ὑπάρξεως τῆς νέας ἐπιστήμης. Πρὸς ἀπόκτησιν ὁμῶς τῆς γνώσεως ταύτης, ἡ ὁποία πρόκειται συνθετικῶς νὰ θεωρήσῃ τὸ ζωντανὸν εἰς τὴν ἐνότητά του, εἰς τὴν μοναδικότητά του, μὲ τοὺς νόμους του, δύναται ἐκεῖνος νὰ βοηθήσῃ καὶ νὰ παιδαγωγήσῃ, ὅστις ὡς ἀνθρωπίνῃ ἤδη προσωπικότητι ἔχει ἤδη συγκεντρωθῆ εἰς τὸν ἑαυτὸν του, ἐκεῖνος ἐντὸς τοῦ ὁποίου σκέψις καὶ αἴσθημα, γνῶσις καὶ πράξις δὲν εἶναι χωρισμένα κατὰ λογικὰς ἐννοίας καὶ δὲν ἀγνοεῖ τὸ ἕνα τὸ ἄλλο, ἐκεῖνος εἰς τὸν ὁποῖον ὁ διδάσκαλος καὶ ὁ ἡγέτης δὲν ἔχουν ἀκόμη διασπασθῆ ἀπ' ἀλλήλων.

Ὅπως βλέπει κανεὶς, πρόκειται περὶ συλλήψεως, ἡ ὁποία μόνον τὸ ὄνομα ἔχει κοινὸν πρὸς τὴν ἐπιστήμην, ὅπως συνήθως τὴν ἐννοοῦμεν, συλ-

1) Παραθέτω περικοπὰς ἀπὸ τὸ σύγγραμμα τοῦ Erich von Kahler, ἀνήκοντος εἰς τὸν αἰσθητικὸν καὶ καλλιτεχνικὸν θίασον τοῦ ποιητοῦ Stefan George, τὸ ὁποῖον ἐγράφη εἰς ἀπάντησιν τῆς διαλέξεως τοῦ M. Weber, ἐπομένως εἶναι μεταγενέστερον αὐτῆς, παρέχει ὁμῶς ὑπὸ τὴν ριζοσπαστικωτέραν, καὶ ἐπομένως καθαρωτέραν μορφήν τὰς ἀπόψεις, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἀντεπεξῆλθεν ἐκεῖνος.

λήψεως ὅμως, ἢ ὁποῖα παρ' ὅλην τὴν ἀοριστίαν καὶ ἀρνητικότητα τῶν ἐπιμέρους, ἢ μᾶλλον ἀκριβῶς ἔνεκα τούτων ἔξασκεῖ ἰσχυρὰν ἔλξιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀπογοητευμένων δι' ὅσα ἐζήτησαν καὶ δὲν εὑρήκαν εἰς τὴν παλαιὰν ἐπιστήμην, ἰδίως μεταξὺ τῶν νέων.

Ζ'. Ἡ μεταρρύθμισις τῶν Πανεπιστημίων

15. Ὀλιγωτέραν ἀσάφειαν καὶ ἀοριστίαν παρουσιάζουν αἱ προσπάθειαι ἀναδιοργανώσεως τῶν Πανεπιστημίων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νέων τούτων ἀντιλήψεων. Ἐφ' ὅσον ἡ παλαιὰ ἐπιστήμη ἐχρεωκόπησεν, ἐχρεωκόπησε καὶ ἡ ἀκρόπολις αὐτῆς τὸ Πανεπιστήμιον. Τὸ σημερινὸν Πανεπιστήμιον δὲν ἐξυπηρετεῖ τὰς βαθυτέρας ἀνάγκας τῆς σημερινῆς κοινωνίας. Ἀκριβέστερον ἀκόμη ἔπαυσεν ὄχι μόνον νὰ ἡγῆται, ἀλλὰ καὶ νὰ εὑρίσκειται καὶ εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν σύγχρονον πνευματικὴν κίνησιν. Ὑποδουλωμένον εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς εἰδικεύσεως καὶ τῆς ἀναλυτικῆς ἐμπειρικῆς γνώσεως, ἔχει πρὸ πολλοῦ παύσει νὰ μορφώῃ τοὺς ἀποφοίτους του. Διότι μόρφωσις σημαίνει κάτι τὸ καθολικόν, ποῦ εὑρίσκειται εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν πρὸς τὴν ζωὴν· εἶναι ἡ πραγμάτωσις τῆς ἐπιθυμίας νὰ τοποθετήσῃς ἐλλόγως τὸ ἐγὼ σου ἐντὸς τῆς συναφείας τοῦ ὅλου πνευματικοῦ βίου. Ἐνῶ τὸ σημερινὸν Πανεπιστήμιον εἶναι τόπος παραγωγῆς εἰδικῶν, ἀνθρώπων δηλαδὴ χωρὶς γενικὴν καλλιέργειαν τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς, ὀπλισμένον μόνον μὲ τὴν τεχνικὴν καὶ μὲ τὰς ἐπαγγελματικὰς, τὰς χειρωνακτικὰς γνώσεις πρὸς δρᾶσιν ἐντὸς ὀρισμένου στενοῦ καὶ μονοπλεύρου πεδίου τῆς ἀνθρωπίνης δραστηριότητος.

Ἰδιαιτέρως ἡ Φιλοσοφικὴ Σχολὴ εὑρίσκειται εἰς τελείαν ἀποξένωσιν ἀπὸ τὴν ζωὴν. Αὕτη, ποῦ θὰ μορφώσῃ καὶ ἐξοχήν τὴν τάξιν τῶν ἡγετῶν τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ παρόντος, ἀγνοεῖ καθ' ὅλοκληρίαν τὸ παρόν. Εἰς ἐποχὰς κοσμογονίας οἱ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου ἐξακολουθοῦν, ἀπὸ ἓνα πνεῦμα ἀντικειμενικότητος δῆθεν καὶ ἐπιστημονικῆς ἀμεροληψίας, ν' ἀγνοοῦν τὰ σύγχρονα προβλήματα τῆς ζωῆς, ν' ἀγνοοῦν ἀκόμη καὶ τὰς συγχρόνους ἐκδηλώσεις αὐτῆς. Καὶ ἐνῶ οἱ φοιτηταὶ εἰς τὴν ἱστορίαν π.χ. γνωρίζουν ἀπ' ἔξω καὶ ἀνακατωτὰ τοὺς περσικοὺς πολέμους ἢ τὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἀρνεῖται ἡ ἐπιστήμη ἢ ἀποφεύγει νὰ τους δώσῃ τὴν ἱστορίαν τὴν πρόσφατον, αὐτὴν εἰς τὴν ὁποῖαν, συνεργαζόμενοι καὶ συμπάσχοντες, ὄχι ἀπλῶς θεωροῦντες, μετέχουν καὶ θὰ μετάσχουν αὐριον ἐνεργότερον οἱ νέοι ἐπιστήμονες. Ἔτσι, ἐνῶ μανθάνουν τὰ κατὰ τὴν γαλλικὴν ἐπανάστασιν, τίποτε δὲν γνωρίζουν, ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον τοῦλάχιστον, διὰ τὴν ρωσικὴν, τίποτε διὰ τὴν σύγχρονον λογοτεχνίαν, τὴν σύγχρονον τέχνην, τὴν σύγχρονον πολιτικὴν κίνησιν, τὴν σύγχρονον φιλοσοφίαν.

Ἀλλὰ καὶ ὁσάκις, κατ' ἐξοίρεσιν, ἐπιληφθῆ ὁ καθηγητὴς συγχρόνων προβλημάτων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, γίνεται τοῦτο μὲ τὴν ὑπερβολὴν μεθοδικότητος καὶ ἀντικειμενικότητος, μὲ τὸσον μεγάλην ἔλλειψιν ἀνδρικής θαρραλέας, ὑπευθύνου διαγνώμης ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης ἀπόψεως,

μ' ἓνα πνεῦμα σχετικισμοῦ τόσον ἀναποφασίστου, ὥστε ὁ φοιτητὴς νὰ συσκοτίζεται μᾶλλον ἀπὸ τὴν ἀπαρίθμησιν τῶν διεισφορῶν ἀπόψεων καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων τῶν, παρὰ νὰ καθοδηγῆται, πῶς νὰ φερθῆ καὶ τί νὰ πράξῃ. Καὶ ἔτσι παρέχεται εἰς τὴν τάξιν τῶν ἡγετῶν τῆς ἐποχῆς μᾶς, ἀκόμη καὶ περὶ τῶν ζωτικωτέρων τῆς ζητημάτων, ὄχι ὁ ἄρτος τῆς ζωντανῆς, δραστηκῆς γνώσεως, ἀλλ' ὁ λίθος τῶν γνώσεων τῶν νεκρῶν καὶ νεκροποιῶν. Πῶς εἶναι λοιπὸν δυνατόν νὰ κρατήσῃ τὸ Πανεπιστήμιον τὴν θέσιν, ποῦ εἶχε πρωτότερα εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ τόπου;

16. Αἱ θετικαὶ μεταρρυθμιστικαὶ προτάσεις τῶν πανεπιστημιακῶν πραγμάτων εἶναι πολυάριθμοι. Ἐζητήθη π.χ. πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος καὶ τῆς συνθέσεως μεταξὺ τῶν διαφόρων ἐπιστημονικῶν κλάδων καὶ τῶν Σχολῶν, ἐνότητος ἡ ὁποία μόνον κατὰ παράδοσιν καὶ μόνον εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ ἄλλην διοίκησιν ὑφίσταται σήμερον, νὰ ἰδρυθοῦν Πανεπιστήμια μὲ ὄρισμένην θεμελιώδη κοσμοθεωρίαν, ἐντὸς καὶ ὑπὲρ τῆς ὁποίας ὅλαι αἱ Σχολαί, ἰδιαιτέρως δὲ ἡ Φιλοσοφικὴ, θὰ εἰργάζοντο. Ἔτσι θὰ εἶχαμεν Πανεπιστήμια καθολικά, ὅπως ὑπάρχουν εἰς μερικὰς χώρας π.χ. εἰς τὴν Γαλλίαν, Πανεπιστήμια πρωτεσταντικά, Πανεπιστήμια σοσιαλιστικά (ἀνάλογα ὑπάρχουν εἰς τὴν Ρωσίαν) κλπ.

Ἄλλοι ἐζήτησαν νὰ γενικευθῆ τὸ ἰδιάζον σύστημα πανεπιστημιακῆς ἀγωγῆς, ποῦ ἐπικρατεῖ εἰς τὰ παλαιὰ Πανεπιστήμια τοῦ Oxford καὶ τοῦ Cambridge, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ σπουδαστὴς δὲν φοιτᾷ ἀπλῶς εἰς τὰ μαθήματα, ἀλλὰ καθυποβάλλεται διὰ τῆς συμβιώσεως εἰς ἀγωγὴν μ' ἑνιαῖον ρυθμὸν, ἀλλὰ καὶ πολυμέρειαν. Ἄλλοι ἐζήτησαν νὰ γενικευθῆ εἰς ἀντίρροπον καὶ συμπλήρωσιν τῶν ὑπαρχόντων Πανεπιστημίων, ποῦ θὰ ἔχουν τὴν ἀποστολὴν νὰ μορφώνουν μεθοδικῶς καὶ ἐπαγγελματικῶς τοὺς ἐρευνητὰς καὶ τοὺς ὑπαλλήλους, ὁ θεσμὸς τοῦ Ἐλευθέρου Πανεπιστημίου, τὸ ὁποῖον νὰ εἶναι προσιτὸν εἰς ὅσον τὸ δυνατόν εὐρύτερα στρώματα τοῦ ἔθνους. Μὲ τὸ συνθετικὸν τοῦ ἀντίκρουσμα τῆς συγχρόνου ζωῆς, μὲ τὸν κατ' ἐξοχὴν παιδαγωγικόν του χαρακτήρα, μὲ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ κανόνα τῆς εἰδικεύσεως καὶ τῆς μεθόδου, τὸ Ἐλεύθερον Πανεπιστήμιον θ' ἀνελάμβανεν αὐτὸ τὴν πνευματικὴν ἡγεσίαν, ἐνῶ τὸ παλαιὸν θὰ ἐξειλίσσετο εἰς ἀπλὴν ἀνωτέραν ἐπαγγελματικὴν σχολήν.

Μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἡ πρότασις, ποῦ ὑπεστήριξαν πολλοὶ καὶ ἀξιόλογοι ἄνδρες, νὰ ἰδρυθῆ ἰδιαιτέρα Σχολὴ προπαιδευτικὴ, οὕτως εἰπεῖν, διὰ τοὺς σπουδαστὰς οἰασδήποτ' ἐπιστήμης, ἡ Ἀνθρωπιστικὴ Σχολὴ (humanistische Fakultät), ὅπως τὴν ὠνόμασαν. Ἡ θέσις τῆς θὰ εἶναι, ὁποία ἦτο ἡ θέσις τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς εἰς τὰ Πανεπιστήμια τοῦ Μεσαίωνα, εἰς τὰ ὁποῖα, ὡς γνωστόν, ἔπρεπε νὰ περάσῃ ἀπὸ τὴν κατωτέραν θεωρουμένην Φιλοσοφικὴν Σχολήν, διὰ νὰ δικαιουῖσαι νὰ σπουδάσῃ εἰς μίαν ἀπὸ τὰς τρεῖς ἀνωτέρας Σχολάς, τὴν Θεολογικὴν, τὴν Νομικὴν ἢ τὴν Ἱατρικὴν. Ὁ χαρακτὴρ τῆς Ἀνθρωπιστικῆς αὐτῆς Σχολῆς θὰ εἶναι κυρίως παιδαγωγικὸς καὶ πολιτικός, θὰ ἐξασφαλίζεται δὲ οὕτω ἡ προσω-

πικὴ μόρφωσις καὶ ἡ καθολικὴ καλλιέργεια τοῦ πνεύματος ἐκείνου, ὅστις θὰ τράπη κατόπιν εἰς εἰδικὰς σπουδὰς. Τὰ διδασκόμενα ἐκεῖ μαθήματα θὰ τὸν φέρουν εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὰ καθολικώτερα καὶ σημαντικώτερα πορίσματα τῶν ἐπὶ μέρος ἐπιστημῶν, πρὸς τὴν νοσοτροσίαν καὶ τὰς ἀπόψεις τῶν καὶ πρὸς τὰ προβλήματα τῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὄχι μόνον ἡ ἐκλογή τοῦ κλάδου τῆς ἐπιστημονικῆς τοῦ δράσεως θὰ γίνεται ἀπὸ τὸν φαιτητὴν συνειδητότερα, ἀλλὰ καὶ θὰ ἔχη οὔτως, οἰανδῆποτ' ἐπιστήμην καὶ ἀνσπουδίασιν, σαφῆ ἐπίγνωσιν τοῦ ὅλου πνευματικοῦ βίου τῆς ἐποχῆς μας καὶ τῆς ἱεραρχικῆς θέσεως ἐκάστου ἐκ τῶν παραγόντων αὐτοῦ.

Χάριν σαφηνείας μεγαλυτέρας παραθέτω τὸν κατάλογον τῶν προβλημάτων, τὰ ὅποια περίπου θὰ ἐξητάζοντο εἰς τοιαύτην Ἀνθρωπιστικὴν Σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου: Ἡ οἰκονομικὴ ἀπόψις τῆς ζωῆς, ἡ νομικὴ διανόησις, ἡ μαθηματικὴ τοῦ κόσμου εἰκὼν, ἡ φύσις τοῦ ἀριθμοῦ (ἀπὸ ἀστρονομικῆς, μαθηματικῆς, ἱστορικῆς, μυστικιστικῆς ἀπόψεως), ἡ διάρθρωσις τῆς ὕλης, ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία καὶ τὰ ὄριά της, ἡ βιολογικὴ εἰκὼν τῆς ζωῆς, ἡ ἰατρικὴ ἀπόψις τῆς ζωῆς, ἡ ἐξέλιξις τῶν ἱστορικῶν κριτηρίων καὶ ἀξιῶν, ἡ φύσις τῆς γλώσσης, ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ φύσις τῆς καλλιτεχνικῆς ἐνεργείας, ἡ θρησκεία καὶ ἡ ἠθικὴ, προβλήματα τῆς ἀγωγῆς (ἄτομον καὶ κοινωνία, ἱστορία καὶ σύστημα τῶν μορφωτικῶν ἰδεῶν καὶ μεθόδων), πολιτικὴ, εἰσαγωγή εἰς τὴν πολιτικὴν, πολιτεία καὶ δίκαιον, πολιτεία καὶ κοινωνία, πολιτεία καὶ Ἐκκλησία, κόμματα καὶ κοσμοθεωρίαι).

Πρόκειται, καθὼς βλέπει κανίς, περὶ Σχολῆς μὲ ὠρισμένον, ἐγκυκλοπαιδικὸν ὡς πρὸς τὴν πολυμέρειαν, συνθετικὸν ὁμῶς ὡς πρὸς τὸν ρυθμὸν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς διδασκαλίας πρόγραμμα, τὸ ὅποιον θ' ἀποτελέσῃ τὸ ἀντίρροπον τῆς ἐκ τῆς εἰδικεύσεως, τῆς ἀναποφεύκτου πλέον αὐτῆς καιανουμῆς τῆς ἐργασίας, προξενουμένης διασπάσεως τῆς προσωπικότητος.

17. Αἱ μεταρρυθμιστικαὶ αὐταὶ τάσεις δὲν κατέληξαν εἰς οὐσιώδη ὀπωσδήποτ' ἀποτελέσματα. Τὸ Πανεπιστήμιον ἔμεινεν, εἰς τὰς θεμελιώδεις γραμμάς τῆς συνθέσεώς του, ὅποιον ἦτο καὶ πρὸ τοῦ πολέμου· τὰ Ἐλεύθερα Πανεπιστήμια δὲν ἐπέτυχον νὰ καταλάβουν τὴν θέσιν τοῦ καθηγεμόνος τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ὅπως εἶχαν ἐλπίσει οἱ ἰδρυταὶ τῶν ἄλλ' ἡ κριτικὴ ἐναντίον τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας, ἂν καὶ διεξάγεται σήμερον μὲ μικροτέραν ὀξύτητα παρὰ εἰς τὰ πρῶτα μεταπολεμικὰ ἔτη, δὲν ἔμεινε χωρὶς ἀποτελέσματα· τὰ προβλήματα, πρὸ ἀνεκίνησεν, ἔξακολουθοῦν καὶ σήμερον νὰ ὑφίστανται δι' ὅσους παρακολουθοῦν μετὰ προσοχῆς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῆς ἐποχῆς τῶν.

Ἰδιαιτέρως ἡ ἀξίωσις τῆς νεότητος, τὸ Πανεπιστήμιον ν' ἀναλάβῃ νὰ γίνῃ ὄχι μόνον διδάσκαλος γνώσεων, ἀλλὰ καὶ ὁδηγὸς εἰς τὸν σάλον τῶν πεποιθήσεων καὶ τῶν κομμωτισμῶν, ἔσχε ζωηρὰν ἀπήχησιν εἰς τοὺς κύκλους τῶν διδασκόντων, πρὸ πάντων κατὰ τὰ πρῶτα μεταπολεμικὰ ἔτη. Τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς, ποῦ ἔπληξε τὴν Γερμανίαν, καὶ ἡ τρομερὰ ἀπογοήτευ-

σις ἀπὸ τὴν ματαιότητα τετραετῶν ὑπερανθρώπων προσπαθειῶν καὶ ἀνηκούστων στερήσεων, ἢ ἐπιθυμία νὰ εὐρεθοῦν οἱ ὑπεύθυνοι καὶ νὰ βοηθηθῆ τὸ ἔθνος εἰς τὴν ἀνάστασίν του. ὑπέβαλλαν εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν καθηγητῶν τὴν ἰδέαν, ὅτι καθῆκόν εἶχαν ἐνεργότερον ν' ἀναμειχθοῦν εἰς τὰ πολιτικά καὶ κοινωνικά πράγματα τῆς πατρίδος, νὰ μὴν ἀφήσουν αὐτοί, οἱ πρωτεργάται τῆς γερμανικῆς ἐπιστήμης καὶ ἀνυστερόβουλοι πατριῶται, ἐλεύθερον τὸ ἔδαφος εἰς τὰς ἰδιοτελείας ἢ τοὺς ἐρασιτεχνισμοὺς τῶν δημοκόπων, νὰ πράξουν ὅ,τι ἔπρεπε πρὸ τοῦ πολέμου νὰ εἶχαν πράξει, διὰ νὰ προλάβουν τὰς συμφορὰς τοῦ παρόντος καὶ τὴν ὀριστικὴν καταστροφὴν.

Ἐντεῦθεν εἰς τὰ πρῶτα μεταπολεμικὰ ἔτη, ἔτη κομματικῶν συγκρούσεων καὶ πολιτικῶν ἀναβρασμῶν, εἰς τὰ ὅποια εἶχε περιπλακῆ τὸ γερμανικὸν ἔθνος, συντετριμμένον ἐξωτερικῶς καὶ οἰκονομικῶς, διχασμένον ἐσωτερικῶς, ῥιφθὲν χωρὶς πείραν πολιτικὴν εἰς ἓν ἀκρίτως δημοκρατικὸν καθεστῶς, παρετηρήθη ἓνα ἰσχυρὸν ρεῦμα πολιτικολογίας ἐκ μέρους τῶν καθηγητῶν τῶν Πανεπιστημίων, οἱ ὅποιοι πολὺ συχνὰ ἀπὸ τῆς ἕδρας, καλῆ τῆ πίστει πάντοτε καὶ πάντοι' ἀνυστεροβούλως, ἐθεώρουν ὡς καθῆκον πατριωτικὸν νὰ ὑψώσουν τὴν φωνὴν καὶ νὰ καθοδηγήσουν τὴν νεότητα πρὸς ὅ,τι ἐκεῖνοι ἐνόμιζαν συμφέρον καὶ πρέπον. Ἄλλως τε ἡ ὀξύτης τῶν ἀγῶνων ἦτο τόσο μεγάλη, ὥστε καὶ δὲν ἦτο εὐκόλον εἰς τὸν ἐπιστήμονα, ἰδίως τὸν διδάσκοντα μαθήματα ὁποσοδήποτε συναφῆ πρὸς τὰ ὑπὸ ἀμφισβήτησιν προβλήματα, νὰ συγκρατηθῆ ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκφέρῃ τὴν γνώμην του. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ἀγῶνες οἱ κομματικοὶ ἐν Γερμανίᾳ, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τοῦ θρησκευτικοῦ διχασμοῦ τοῦ λαοῦ εἰς καθολικοὺς καὶ πρωτεστάντας, ἀφ' ἑτέρου δ' ἕνεκα τῆς θεωρητικῆς ἰδιοσυγκροσίας τοῦ ἔθνους, ἔχουν πάντοτε τὴν μορφήν ἀγῶνος μεταξὺ διαφόρων κοσμοθεωριῶν καὶ κοινωνικῶν τάξεων. Κόμματα προσωπικά, ὅπως ἐδῶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν ὑπάρχουν εἰς τὴν Γερμανίαν· εἶναι καὶ τοῦτο ἐν ἀπὸ τὰ οὐσιωδέστερα μειονεκτήματα τοῦ ἐσωτερικοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς χώρας ἐκείνης.

II'. Ἡ πολεμικὴ τοῦ *M. Weber*

18. Εἰς τὰς τάσεις ταύτας ὁ Weber διείδεν ἓνα σοβαρώτατον κίνδυνον. Κίνδυνον πρῶτα πρῶτα τῆς αὐτονομίας τῆς ἐπιστήμης, ἢ ὅποια ἀποτελεῖ τὴν βῆσιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ γερμανικοῦ Πανεπιστημίου. Τὸ Πανεπιστήμιον ἐθεωρήθη ἀνέκτιθεν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ἐξειλίχθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 19. αἰῶνος, ὡς ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀσυσκότιστος ἀπὸ τῶν παθῶν καὶ τῆς διαίχλης τῶν ζητημάτων τῆς ἡμέρας τόπος τῆς ἀνιδιοτελοῦς, τῆς καθυρᾶς διακονίας πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἡ μεταβολὴ τῶν αἰθουσῶν του εἰς τόπον διαπληκισμῶν πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν, εἰς λέσχας κομματικὰς δὲν νὰ ἐκλόνιζεν ἓνα θεσμὸν μόνον, συντριβουσα τὴν ἀπόλυτον τῆς κοινωνίας καὶ τῶν σπουδαστῶν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν ἀμεροληψίαν καὶ τὴν ἀκεραιότητα τοῦ Πανεπιστημίου· θὰ συνέτριβεν αὐτὸ τοῦτο τὸ οἰκοδόμημα τῆς

γερμανικῆς ἐπιστήμης, τὸ μόνον ποῦ ἔμενεν ἀκόμη ὄρθιον μέσα εἰς τὰ συντρίμματα καὶ τὰ ἐρείπια τῆς συμφορᾶς τοῦ 1918.

Ἄλλὰ δὲν ἐξηγείρετο μόνον ὁ πατριώτης. Ὁ ἐπιστήμων μὲ τὴν καθαρὰν, τὴν ἀληθινὰ σωκρατικὴν διαύγειαν τῶν ιδεῶν, ὁ στοχαστὴς μὲ τὴν βαθεῖαν ἐπίγνωσιν τῆς σχέσεως τῆς πολυπλόκου τῶν διαφορῶν παραγόντων τῆς πνευματικῆς ζωῆς, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτρέψη τὴν σύγχυσιν τῶν πραγμάτων, τὴν ὁποίαν ἐνέσπειρε μὲ τὴν δημοκοπικὴν τῆς δορυμύτητα ἢ «νέα» ἐπιστήμη. Εἰς τὴν ἀμείλικτον κριτικὴν τῆς κρατούσης ἐπιστήμης, κριτικὴν ποῦ ἔτρεφεν ἡ ἀπογοήτευσίς ἀπὸ τὴν συμφορὰν καὶ ὁ νευρικός ὑπερρεθισμὸς τῆς ἀνησυχου μεταπολεμικῆς καταστάσεως, ὁ Weber ἀνακαλύπτει καθαρὰν ἀγνήσιν, καὶ ἀναγνωρίζει, ὅτι κάτω ἀπὸ τὰ κτυπητὰ καὶ ὠραῖα λόγια περὶ ζωῆς, περὶ Erlebnίς, περὶ δράσεως κλπ. τίποτε τὸ συγκεκριμένον καὶ σαφές δὲν ὑποκρύπτεται.

Ἄλλ' ἀκόμη ἐπικινδυνότεραν εὐρίσκει τὴν σύγχυσιν μεταξὺ τόσων διαφορετικῶν ἐκδηλώσεων τῆς ἐνεργείας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ὅπως ἡ ἐπιστήμη ἀφ' ἑνός, ἡ θρησκευτικὴ πίστις, ὁ μυστικισμὸς καὶ ἡ πολιτικὴ δράσις ἀφ' ἑτέρου. Ἡ ὀξυδερκὴς τοῦ διάνοια ἔβλεπε πολὺ καθαρὰ τὸν ἰδιόρρυθμον χαρακτῆρα μιᾶς ἐκάστης ἐκ τῶν μορφῶν τούτων τοῦ πολιτισμοῦ, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ πιστεύσῃ, ὅτι εἶναι δυνατόν ἡ μία ν' ἀναχθῆ εἰς τὴν ἄλλην ἢ νὰ παραχθῆ ἐκ τῆς ἄλλης. Ἀντικρούζων μὲ τὴν συνήθη κριτικὴν τοῦ ὀξύτητα τὴν πραγματικότητα, ζῶν ἀληθῶς μέσα εἰς τὸ πνεῖμα τῆς ἐποχῆς του καὶ αἰσθανόμενος τὰς ἀνάγκας καὶ τὴν τραγικότητα ἀκόμη τῆς ἐποχῆς του πολὺ βαθύτερα, παρ' ὅσον οἱ διεξάγοντες τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς ἐπιστήμης ἐν ὀνόματι τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς, δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ νὰ πλάσῃ ὄνειρ' ἀπραγματοποίητα καὶ ἐννοοῦσε νὰ ἐπαναφέρῃ μὲ ὤμδον ρεαλισμὸν καὶ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν πραγματικότητα, προτοῦ νὰ συντριβοῦν ἀπὸ τὸ ὑπερνέφελον ταξεῖδι τῶν οὐτοπιῶν ἐπὶ τῶν χαλκίνων βράχων τῶν πραγματικῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν συνθηκῶν, ὅπως ὁ ἴδιος ἔλεγε.

Τέλος ἐναντίον τῆς νέας τάσεως ἐξηγέρθη ἡ ἀγρυπνος πάντα ἠθικὴ τοῦ συνείδησις, τὸ ἰσχυρὸν αἰσθημα τῆς τιμῆς, τοῦ ἀνδρισμοῦ καὶ τῆς εὐθύνης. Ὁ καθηγητὴς, ποῦ ἐκμεταλλεύεται τὴν θέσιν του, τὴν λόγῳ ἡλικίας καὶ μορφώσεως ὑπεροχὴν του ἐπὶ τῶν φοιτητῶν, τὴν ἔνεκα προσωπικῶν καὶ ἐπαγγελματικῶν λόγων ἐπιβαλλομένην εἰς τοὺς φοιτητὰς συστολὴν καὶ διστακτικότητα, διὰ νὰ προσηλυτίσῃ πρὸς τὰς ἀπόψεις του εἰς ἓνα ἐπιμαχον ζήτημα γενικοῦ ἐνδιαφέροντος τοὺς ἀκροατὰς, διαπράττει μίαν ἀνανδρίαν τόσον μεγαλυτέραν, ὅσον ἀφ' ἑνός μὲν στηρίζεται εἰς μίαν ἀπάτην ἢ πλάνην, εἰς τὴν συνειδητὴν ἢ ἀσυναίσθητον συσκότισιν τῶν ὁρίων μεταξὺ ἐπιστημονικῆς ἀντικειμενικότητος καὶ κομματικοῦ ὑποκειμενισμοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ διεξάγει ἀγῶνα κατὰ τρόπον ἀναξιοπρεπῆ ἐναντίον ἀντιπάλου ἀπόντος ἢ καταδικασμένου νὰ μὴ κάμνη χρῆσιν τῶν ὄπλων του, ἐνῶ ὁ μαχόμενος ἔχει ἐξασφαλισθῆ ἀπὸ κάθε κίνδυνον τοῦ προσώπου ἢ τῶν συμφερόντων του.

Παρομοίους εὐήθηνους ἡρωϊσμούς καὶ ἀνωδύνους παλληκαρισμούς εὕρισκεν ἢ ἀτρόμητος, ἢ πουριτανικῶς αὐστηρὰ ψυχὴ τοῦ M. Weber ἀπλούστατα σιγαμερούς. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἀσυγγήθης ὀξύτης, μὲ τὴν ὁποίαν κατέρχεται εἰς τὸν ἀγῶνα.

19. Ἄλλα καὶ ἄλλα καθαρῶς προσωπικὰ αἷτια συνετέλεσαν εἰς τὴν ὀξύτητα. Ὅστις θελήσῃ μόνον ἀπὸ τὰς περὶ τῆς θέσεως τῆς ἐπιστήμης ἀντιλήψεις τοῦ νὰ σχηματίσῃ γνώμην περὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ M. Weber, νὰ νομίσῃ ἴσως, ὅτι πρόκειται περὶ ἀνθρώπου, ὅστις, αὐστηρῶς προσηλωμένος εἰς τὰς καθαρῶς ἐπιστημονικὰς τοῦ ἀσχολίας, δὲν ἔχει καιρὸν νὰ παρακληυθῆσῃ ἢ καὶ νὰ ἐνδιαφερῆσθῃ καὶν διὰ τὰ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ προβλήματα τῆς ἐποχῆς του ἢ νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὰ στενῶς διαγεγραμμένα ὅρια τῆς ειδικότητός του· γνήσιος ἀντιπρόσωπος τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου τύπου τοῦ Γερμανοῦ καθηγητοῦ. Καὶ ὅμως κανεὶς ἀπὸ τοὺς συναδέλφους τοῦ M. Weber δὲν ἠσχολήθη μὲ τόσον πάθος μ' ὅλα τὰ σύγχρονα προβλήματα, ὅπως αὐτός. Μέλος ἐπιφανὲς τοῦ δημοκρατικοῦ κόμματος, ὑποψήφιος βουλευτής, δὲν ἐδίστασεν οὐδὲ στιγμὴν νὰ ἐκφράσῃ δημοσίᾳ τὰς προσωπικὰς του πεποιθήσεις, ἀπτόητος ἐνώπιον τῆς τυραννίας τοῦ μονάρχου, ὅπως καὶ ἐνώπιον τῆς τυραννίας τοῦ ὄχλου.

Ἄλλ' ἀκριβῶς δι' αὐτὸ ἠσθιάγεται τὴν ἀνάγκην τῆς αὐστηραῆς, τῆς ἀμειλίκτης αὐτακριτικῆς, ἐναντίον πάσης ὑπερβασίας τῶν ὁρίων μεταξὺ πολιτικῆς καὶ ἐπιστήμης. Ἄν πολεμεῖ μὲ πάθος κάθε κομματισμὸν εἰς τὴν ἐπιστήμην, εἶναι διότι αἰσθάνεται μὲ πόσον πάθος ὁ ἴδιος κομματίζεται εἰς τὴν ζωὴν. Ἐπειδὴ εἶχε συναίσθησιν, πόσον τεραστία ἦτο ἡ ἐπίδρασις τῆς προσωπικότητός του, ἔκρινεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξάρῃ μὲ δύναμιν πρωτοφανῆ καὶ τὴν ὑποχρέωσιν, ποῦ ἔχει ὁ ἐπιστήμων νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἑαυτόν του μὲ πειθαρχίαν σιδηρᾶν ἀπὸ τὸν πειρασμὸν τοῦ νὰ γίνῃ δημοκόπος.

Τὸ αἶσθημα τοῦ καθήκοντος, ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν ἀπόλυτον δικαιοσύνην λαμβάνει εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ M. Weber, ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, τὸν χαρακτῆρ' αὐτοβασανισμοῦ, χαλιναγωγῆσεως σκληραῆς τῶν ἰδίων ἀρετῶν καὶ κατευθύνσεων ἀπολύτως ἀσκητικῆς. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς μὲ τὴν πίστιν εἰς ἀπολύτους ἀξίας καὶ ἰδανικὰ γίνεται ὁ ἐπίσημος κῆρυξ τοῦ σχετικιστικοῦ δόγματος τῆς πολυθείας τῶν ἀξιών. Ὁ ἐπιστήμων, ποῦ ἐξοῦσε μὲ ὅλην τὴν δύναμιν τῆς προσωπικότητός του, μὲ τὴν σκέψιν, μὲ τὸ πάθος, μὲ τὴν βούλησιν, διακηρύσσει, ὅτι μόνον ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς νοησιοκρατίας ὀύνεται καὶ ὀφείλει ἡ ἐπιστήμη νὰ ἐργασθῆ. Ὁ στοχαστής μὲ τὴν ἀπίστευτον πολυμέρειαν, μὲ τὴν ἰκανότητα νὰ βλέπῃ καὶ νὰ φωτίζῃ τὴν στενωπὴν ἀλληλεξάρτησιν καὶ τῶν φαινομενικῶς διαφορωτάτων ἐκδηλώσεων τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, τονίζει, ὅτι μόνον ἢ αὐστηρὰ, ἢ γεμάτη αὐτοϊθυσίαν εἰδίκευσις εἶναι δυνατόν νὰ παραγάγῃ κάτι παραμόνημον εἰς τὴν ἐπιστήμην.

Ἡ ἀδιαλλαξία λοιπὸν καὶ ἡ σκληρότης, μὲ τὴν ὁποίαν ἔκρινεν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς του, ὀφείλονται εἰς τὸ ὅτι ἠσθιάγεται ἐσωψύχως, ὅτι ὁ ἀγὼν ἐστρέφεται ἐναντίον τῶν ἰδικῶν του ἀδυναμιῶν

καὶ τῶν ἰδικῶν του προσωπικῶν ὁρμῶν, ὅτι εἶναι ἀπήχησις τῶν πολὺ σκληροτέρων καὶ ἀδιαλλακτοτέρων ἐσωτερικῶν του ἀγῶνων.

Ἐνας ἄνθρωπος, λέγει ἓνας ἀντίπαλός του ἀπὸ τὸν θίασον τοῦ Stefan George (1), τοῦ ὁποίου τὰς ἀπόψεις ὀξύτερα ἐπολέμησεν ὁ M. Weber, ὁ ὁποῖος ὑπερήσπιζε τὸ ἀντίθετον ἀπὸ ὅ,τι ἦτο σύμφωνον πρὸς τὴν φύσιν του, ὁ ὁποῖος ἐπροτίμα ἰδιαιτέρως νὰ ὑπερμαχῆ ἐκείνης τῆς γνώμης, ἣ ὁποία του ἦτο προσωπικῶς περισσότερον δυσάρεστος, ὡς ἂν ἡ λυδία λίθος τῆς ἠθικῆς πράξεως νὰ συνίστατο εἰς τὸ δόγμα: ποτὲ νὰ μὴ διαλέγησθαι ὅ,τι ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν φύσιν σου καὶ δύναται νὰ ἐκτελεσθῆ χωρὶς ἐσωτερικὴν ἀντίστασιν. Ἐνας ἄνθρωπος, ὅπως λέγει ἄλλοῦ, ποῦ ἤθελεν ἀκριβὰ νὰ ἐξαγοράζῃ τὴν σκέψιν καὶ τὴν δρασίαν.

20. Θύελλαν διαμαρτυριῶν ἐπροκάλεσεν, ἰδιαιτέρως μεταξὺ τῶν νέων, ἡ ἐκδοσις τῆς διαλέξεως τοῦ M. Weber. Ἐνα πλῆθος δημοσιευμάτων, μὲ πνεῦμα πολεμικῆς κατὰ τὸ πλεῖστον, εἶδαν τότε τὸ φῶς. Θὰ ἦτο περιττὸν καὶ δύσκολον νὰ εἰσέλθωμεν εἰς ἀπαρίθμησιν καὶ κρίσιν αὐτῶν. Ἀρκοῦμαι μόνον ν' ἀναφέρω, ὡς σπουδαιότερα, τὰ φυλλάδια τοῦ F. Kriek Die Revolution in der Wissenschaft (Ἡ ἐπανάστασις ἐν τῇ ἐπιστήμῃ) καὶ τοῦ ὁπαδοῦ τοῦ ποιητοῦ George τοῦ Erich von Kahler Der Beruf der Wissenschaft (Ἡ ἀποστολὴ τῆς ἐπιστήμης, μὲ προφανῆ ἀναφορὰν εἰς τὸν τίτλον τῆς διαλέξεως τοῦ Weber Wissenschaft als Beruf). Γενικῶς ἄλλως τε ὁ πνευματικὸς κόσμος εἰς τὴν Γερμανίαν ὑπεδέχθη ὄχι συμπαιδιῶς τὸ κήρυγμα τοῦ αὐτοπεριορισμοῦ καὶ τῆς ἐφεκτικότητος, ποῦ ἐπέβαλλεν ὁ M. Weber. Εἶναι καὶ τοῦτο ἓνα δεῖγμα, πόσον ἀσυγχρόνιστοι, πόσον ἀντίθετοι δηλαδὴ πρὸς ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸ ρεῦμα τῆς ἐποχῆς καὶ τὴν μεγάλην λεωφόρον, ποῦ ἀκολουθοῦν τὰ κοπάδια, εἶναι οἱ ἀληθινὰ ἀξιόλογοι ἄνθρωποι μὲ τὴν αὐτόνομον, τὴν ἀδέκαστον, τὴν βαθύτατα προσωπικὴν σκέψιν των.

Ἡ καταφορὰ μάλιστα ἐναντίον τῆς ἐπιστήμης ἐξ ἀφορμῆς τῆς διαλέξεως ταύτης ἦτο τόσο μεγάλη, ὥστε ὁ μαθητὴς τοῦ Weber καὶ κοινωνιολόγος Artur Salz ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον τὸ 1921 νὰ ἐκδώσῃ βιβλίον ὑπὲρ αὐτῆς μ' ἓνα τίτλον, τὸν ὁποῖον εἶχε μεταχειρισθῆ παλαιότερα ὁ Schleiermacher πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς θρησκείας: Für die Wissenschaft. Gegen die Gebildeten unter ihren Verächtern (ὑπὲρ τῆς Ἐπιστήμης. Πρὸς τοὺς μορφωμένους μεταξὺ τῶν καταφρονητῶν της). Ἡ ἐπιστήμη ἢ παντοδύναμος, ἢ ἐπιστήμη ἢ θριαμβεύουσα κατὰ τὸν 19. αἰῶνα, ἠσθάνετο τῶρα τὴν ἀνάγκην ν' ἀποδείξῃ τὸ δικαίωμα καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ὑπάρξεώς της, ὅπως ἄλλοτε ἢ θρησκεία!

Σήμερον ὁ ἀγὼν σχετικῶς ἐλώφησε. Τὰ προβλήματα, περὶ τὰ ὁποῖα διεξήγετο μὲ σφοδρότητα τότε, ἐξακολουθοῦν καὶ σήμερον νὰ ὑπάρχουν καὶ ν' ἀπασχολοῦν τοὺς φωτισμένους μεταξὺ τῶν συγχρόνων. Ἀλλ' ἡ διερεύνησις καὶ συζήτησις των διεξάγεται σήμερον εἰς τὴν ἥρεμον ἀτμόσφαιραν

1) Fried. Wolters, Stefan George (Berlin 1930) σ. 472.

τοῦ Πανεπιστημίου καὶ τῶν ἐπιστημονικῶν δημοσιευμάτων, χωρὶς τοὺς κομματισμοὺς καὶ τὴν δημοκοπίαν τῶν πρώτων μεταπολεμικῶν ἐτῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἔχουν ὠριμάσει περισσότερο, ὥστε νὰ ὑποβληθοῦν εἰς κριτικὴν ἀμερόληπτον, δικαίαν καὶ γαληνὴν.

III

A'. Ἀρχαὶ καὶ χαρακτήρ τῶν διδασμάτων τοῦ M. Weber

1. Ἡ βασικὴ ἀρχὴ τῆς θεωρίας τοῦ Max Weber συνίσταται εἰς τὸν ἀπόλυτον, τὸν ἀγεφύρωτον χωρισμὸν μεταξὺ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης, ἔργου ἀποκλειστικῶς θεωρητικοῦ, καὶ τῆς πρακτικῆς ζωῆς μετὰ τὰς ἀξίας καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς. Ἐξετάζων ἱστορικῶς τὴν ἐναλλαγὴν τῶν καθολικῶν σκοπῶν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας (ἢ ἐπιστήμη ὡς ἡ ὁδὸς πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ ὄντος, ὡς ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν ἀληθινὴν τέχνην, ὡς ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν φύσιν, ὡς ἡ ὁδὸς πρὸς τὸ θεῖον, ὡς ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν εὐτυχίαν), καταδεικνύει, ὅτι ἡ σημερινὴ ἐπιστήμη, κατηναγκασμένη εἰς τὸν νόμον τῆς εἰδικεύσεως (1) καὶ εἰς τὸν νόμον τῆς ἐπ' ἀπειρον προόδου (2), ἐργαζομένη ἐντὸς ἐνὸς πλαισίου προϊούσης νοησιοκρατίας, ἡ ὁποία δὲν συνίσταται εἰς τὴν χρῆσιν νοησιακῶν μόνον μέσων ἐρεῦνης (καὶ εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ζωὴν ἢ ἔμπνευσις εἶναι οὐσιώδους παράγων), ἀλλ' εἰς τὴν ἐκ τοῦ κόσμου ἐκβολὴν τῶν μαγικῶν δυνάμεων, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ μας δώσῃ ἢ ἰδίαν, μετὰ τὰ ἰδικά της μέσα, μ' ἐπιστημονικὰς δηλαδὴ ἀποδείξεις, τὸ νόημα τῆς ὑπάρξεως καὶ τὴν ἀξίαν τοῦ ἔργου της. Πολὺ ὀλιγώτερον εἶναι εἰς θέσιν νὰ μας ἀπαντήσῃ εἰς τὸ ἐρώτημα *Τί πρέπει νὰ πράξωμεν*. Κάθε ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο, προϋποθέτει προσκόλλησιν εἰς ἓνα ἰδανικόν, εἰς μίαν ἀξίαν τῆς ζωῆς, ἐνῶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐρευνα ὀδηγεῖ εἰς ἀναγνώρισιν μιᾶς πολυθείας ἀξιῶν συγκρουομένων πρὸς ἀλλήλας, μεταξὺ τῶν ὁποίων μ' ἐπιστημονικὰ μέσα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ ἐκλογή. Τὸ ἔργον τοῦτο εἶναι ἔργον προφήτου, ὀδηγητοῦ, πολιτικοῦ πάντως ὄχι ἐπιστήμονος. Εἶναι ἄρα πλάνη, καὶ πλάνη ὀλεθρία διὰ τὴν ὑπόστασιν τῆς ἐπιστήμης, νὰ ζητοῦμεν ἀπὸ τὸν ἐπιστήμονα ὡς ἐπιστήμονα, καὶ συγκεκριμένως ἀπὸ τὸν καθηγητὴν τοῦ Πανεπιστημίου, νὰ γίνῃ ὀδηγητὴς τῆς κοινωνίας εἰς τὰ φλέγοντα ζητήματά της καὶ νὰ ταχθῇ ὑπὲρ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης μερίδος ἐν ὄνομαι τῆς ἐπιστήμης. Διότι ἀπόλυτον διὰ τὴν ἐπιστήμην δὲν ὑπάρχει, ἐνῶ κάθε προτίμησις αὐτῆς ἢ ἐκείνης τῆς ιδεολογίας ἀναχωρεῖ εἰς τὸ βάθος της ἀπὸ μίαν πίστιν πρὸς τὸ ἀπόλυτον.

Ὅχι πῶς δὲν ἐξετάζει καὶ ὁ ἐπιστήμων τὰς ἀξίας τῆς ἀνθρωπίνης

1) Τὴν περὶ εἰδικεύσεως συζήτησιν ὁ Weber θεωρεῖ ματαίαν. Τὸ ζήτημα ἔχει λυθῆ' εἴτε θέλομεν, εἴτε ὄχι, σήμερον μόνον μετὰ τὴν εἰδίκευσιν εἶναι δυνατὸν νὰ πραγματοποιήσωμεν οἵανδήποτε οὐσιώδη πρόοδον.

2) Ἰδανικὸν καθ' ἐπιστημονικῆς ἐργασίας εἶναι κατὰ τὸ δυνατόν συντόμως ν' ἀχρηστευθῇ παλαιουμένη.